

A halhatatlan költő versének idézésével kezdte mondani valóját a Hazafias Népfront tavalyi, IV. kongresszusán Vida Miklós budapesti küldött. A Nemzeti Pantheon ügyéért emelt szót. Petőfibre hivatkozott, akinek hozzátartozói családi sírboltban nyugszanak a Kerepesi temetőben. A „jó öreg kocsmáros”, Petrovics István egyike volt az 1849. április elsején megnyílt temető első halottainak.

Attól fogva négy évtizeden át ez volt Pest egyetlen temetője. Ide temették a tudóst és a művészt, éppúgy, mint a munkában elnyűtt mesterlegényt, az öngyilkos kiscseléket. 1886-ban jelölték ki a mindmáig „új”-nak mondott köztemető helyét Rákoskeresztúr határában, a Kerepesi pedig a módosok drága dísztemetője lett, ellenében Széchenyi elképzeléseivel. A Nemzeti Pantheon gondolata tőle származik. Százhuszonöt éve írt a Kelet Népe című munkájában: hogyan ő nevezte, az „Üdvlelde” létesítéséről. S az ő terve az volt: senki sírja, síremléke ne magasodjék a másik fölé...

1886-tól kezdve a főváros is ide temette el a területén elhunyt valódi és vélt nagyságokat.

Elszomorító körséta

A Kerepesi temető megnyitása óta kerekén százhusz esztendő telt el. Azóta itt helyezték örök nyugalomra Kossuthot és Táncsicsot, Arany Jánost és Vörösmartyt, Adyt és Jókait, Puskás Tivadart és Kandó Kálmánt, Munkácsyt és Csontváryt, Erkelt és Egressy Bénit, Semmelweis Ignácot és Ybl Miklóst, Jászai Marit és Csontos Gyulát. Kiragadott nevek csupán mintegy 1500 itt nyugvó neves halottunk közül. S mert halotti nyilvánítást csak 1852-től kezdtek vezetni, feltehetően többen is vannak. Sok, már-már jeltelenné vált sírról máig sem tudják, ki nyugszik benne. A főváros 1928-ban kezdte meg a temető csaknem 60 sírtáblájáról összegyűjteni a magyar tudomány, irodalom, művészet és közélet nagy halottainak hamvait, Kossuth Lajos mauzóleuma és Arany János sírja köré csoportosította őket. Ez volt a Nemzeti Pantheon kialakításának első lépése.

E munkát azóta sok minden szakítottá félbe. A második világháború a holtak nyugóhelyét sem kímélte. Az újjáépítés esztendeiben a legszükségesebbekre, az élőkre kellett a pénz, idő, emberi erő. 1952-ben a Fővárosi Tanács megszüntette a Kerepesi temető köztemető-jellegét és védett területté nyilvánította. Ezt követően a főváros többször is foglalkozott a temető rendezésével. Így alakult ki a Pantheon-parcella folytatásaként a Művész-parcella. 1956-ban az egész temetőt Nemzeti Pantheonra nyilvánította a Fővárosi Tanács.

A Kerepesi temető rendezésére a Fővárosi Tanács már évekkel ezelőtt részletes tervet és programot készített. Ezek megvannak, jóvá is hagyták őket. Megvalósításukra sajnos a főváros ezernyi más gondja közepette mindeddig nem jutott az anyagi eszközökből. A Nemzeti Pantheon problémájának megoldása azonban ma már nem tűr halasztást. Egyetlen körséta a temetőben mindennél jobban meggyőz erről.

A látvány elszomorító. A munkásmozgalom harcosai és mártírjai sírját, a szovjet hősök parcelláit, s a mintegy 5,8 millió forintos költséggel restaurálás alatt álló Kossuth mauzóleumot kivéve, a temető szívszorogatóan elhanyagolt. Az összesen 106 parcellának több

mint a felét a 30 éves porladási idő lejártával — az érvényes rendelkezéseknek megfelelően — kiürítették. E hatalmas terület — a temető területének 50–60 százaléka — rendezetlen.

A kiásott és kiürített sírgödrök egymást érik — betemetetlenül. Körülöttük ott hevernek a súlyosan vagy kevésbé sérült és ledöntött sírkövek, síremlékek. A parcellákat — ott is, ahol még „le nem járt” sírok vannak — felferte a gaz. Szanaszét téglák, kövek, szemétkupacok, sőt dombok éktelekednek. Az egykori ravatalozót — a főbejárat mellett — valame-

SÍROK A KEREPESI TEMÉTOBEN

Ki legyen a program irányítója?

lyik üzem raktárként használja. A temető betonfalainál levő sírok rozsdásodó kovacsoltvas kerítéseit „élelmes” suhancok lopják és eladják ócskavasként. Neves halottaink síremlékei repedeznek, mállanak, pusztítják őket szél és eső. Környékük csüggesztően sivár. És nemcsak a rég elhunytaké. Vedres Márk 1961-ben halt meg — sírja teljesen megrogyant. Pár lépéssel tovább 1957 óta Heltai Jenő nyugszik. Sírja csaknem jeltelen, csupán kopott fakereszt őrzi emlékét.

Az ember nem szabadulhat a gondolatától: hány iskola és tanintézet, színház és múzeum, tsz és intézmény névadója nyugszik ebben a temetőben? S mibe kerülne, ha e sírokra gondot viselnének? Erre különben akad már több igen szép példa. Ganz Ábrahám Ybl Miklós alkotta sírboltját közös és nem csekély áldozattal a Ganz gyáriak állították helyre.

A halál múzeuma

A Kerepesi temetőben a közismert nagyméretű mauzóleumokon kívül is számos műkincs értékű szobrászati alkotás van. Az Országos Szobrász Bíráló Bizottság még 1961-ben 603 szobrot és síremléket minősített műalkotásnak. Közöttük Ybl Miklós, Stróbal Alajos, Fadrusz János, Zala György, Róna József műveit, amelyek restaurálására hálajelképpen szükség lenne. Azóta egy újabb bizottság megállapítása szerint a műkincsek állagában további harminc százalékos romlás következett be. 168 nagy művészi alkotásról van szó!

A Pantheon-akció

Hol sírjaink domborulnak...

Pusztul a Kerepesi

A Hazafias Népfront Budapesti Bizottsága éppen e felismerés jegyében vette át a kezdeményezést és első lépésként tavaly megalakította a Nemzeti Pantheon Akcióbizottságot. E bizottság vezetésével lényegében három irányban kezdődött meg, széles társadalmi alapokon a Pantheon-program megvalósításának közvetlen előkészítése: Mindenekelőtt a temető geodéziai-kertészeti-építészeti felmérését végzik el, majd az országos szobrász bíráló bizottsággal közösen megállapítják, hogy mely szobrokat és műemlékeket kell megőrizni a temető területén, s gondoskodnak a pusztuló műkincsek fokozatos restaurálásáról.

Társadalmi felbuzdulás

Ezek a munkák ma már befejezésükhöz közelednek. A Hazafias Népfront széles körű támogatást kapott a legkülönbözőbb politikai, társadalmi és tömegszervezetektől, mérnököktől, tudósoktól, íróktól, művészekről, közéleti személyiségektől, egyetemi tanároktól és hallgatóktól. A lakosság szinte valamennyi rétegének képviselői és kisiskolások ajánlották fel társadalmi munkájukat, anyagi támogatásukat. A temetőben végzendő földmunkákban Budapest valamennyi kerületének KISZ-fiataljai részt vesznek. Az ELTE lelkes ifjai vállalkoztak arra is, hogy összegyűjtsék és kartonokra vezetik a Kerepesi temetőben nyugvó neves halottaink életművére vonatkozó adatokat.

Társadalmi munkában végezte el a szobrok és síremlékek műértékelését a már említett szobrász bíráló bizottság, az Építőművészek Szövetsége pedig a Nemzeti Pantheon kialakítására vonatkozó országos tervpályázat meghirdetésének előkészítésével foglalkozik.

A Nemzeti Pantheon ügyében az utóbbi évek egyik legnagyobb szabású társadalmi akciója van kibontakozóban, amelynek keretében máris több százezer forint értékű önkéntes munkát végeztek. S ami eddig történt, még csupán a kezdet. A program végrehajtásához szükség van az állam költségvetéséből nyújtandó segítségére is az elkövetkező tíz-tizenkét esztendőre elosztva. A Nemzeti Pantheon végleges kialakítása nagyjából ennyi időt venne igénybe a tervek szerint. Ennek befejezése után természetesen gondoskodni kellene a folyamatos fenntartást biztosító eszközökről is. A Hazafias Népfront Budapesti Elnöksége és a Fővárosi Tanács ez ügyben közös előterjesztést kíván tenni a kormány-nak.

TERÉNYI ÉVA